

بررسی تطبیقی مجازات قاچاق مواد مخدر از دیدگاه قوانین افغانستان و ایران

نگارنده: احمد رفیع عبداللہی^۱

چکیده

قاچاق مواد مخدر یکی از مصادیق مهم و پیچیده جرایم سازمان یافته فراملی به شمار می رود که امنیت ملی، سلامت جامعه و ثبات اجتماعی را در کشورهای منطقه، به ویژه افغانستان و ایران، با چالش های جدی روبه رو ساخته است. ماهیت شبکه ای و فرامرزی این پدیده سبب شده است که مبارزه با آن تنها با اقدامات داخلی امکان پذیر نباشد، بلکه نیازمند سیاست های کیفری هماهنگ، تقنینی و اجرایی کارآمد باشد. افغانستان و ایران، به دلیل موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیکی ویژه خود، در مسیرهای منطقه ای مرتبط با تولید و ترانزیت مواد مخدر قرار دارند و از این رو، به صورت مستقیم با پیامدهای اجتماعی و حقوقی این پدیده مواجه هستند. این پژوهش با هدف مطالعه تطبیقی قاچاق مواد مخدر در حقوق افغانستان و ایران انجام شده است. روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر منابع اسنادی است. یافته های تحقیق نشان می دهد که با وجود رویکرد سخت گیرانه دو کشور در مبارزه با قاچاق مواد مخدر، تفاوت هایی در عرصه تقنین، تعیین نوع و میزان مجازات، و شیوه های اجرایی و عملیاتی سازی قوانین وجود دارد. افغانستان در زمینه مقابله با قاچاق مواد مخدر عمدتاً بر مجازات حبس و احکام شرعی تمرکز دارد، در حالی که ایران با جرم انگاری رفتارهای مرتبط با قاچاق، از مراحل مقدماتی تا توزیع، و پیش بینی ضمانت اجرای کیفری متنوع، سیاست کیفری متفاوتی را در این حوزه اتخاذ کرده است.

واژه گان کلیدی: افغانستان، ایران، سیاست کیفری، قوانین جزایی، قاچاق مواد مخدر.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۷/۱۲

تاریخ نشر: ۱۴۰۵/۰۸/۰۸

تعداد صفحات: ۲۲

هاریوا

^۱ عضو کادر علمی پوهنځی حقوق و علوم سیاسي، دانشگاه اشراق.

A Comparative Study of the Punishment for Drug Trafficking under the Laws of Afghanistan and Iran

Author: Ahmad Rafi Abdullah²

Abstract

Pro Drug trafficking is one of the most significant and complex forms of transnational organized crime, posing serious threats to national security, public health, and social stability in the region, particularly in Afghanistan and Iran. The transnational and network-based nature of this phenomenon has made it impossible to combat effectively through domestic measures alone, necessitating coordinated criminal policies as well as effective legislative and enforcement mechanisms. Due to their unique geographical and geopolitical positions, Afghanistan and Iran lie along major regional routes for the production and transit of narcotic drugs and are therefore directly confronted with the legal and social consequences of drug trafficking. This study aims to conduct a comparative analysis of drug trafficking under the legal systems of Afghanistan and Iran. The research adopts a descriptive-analytical approach based on documentary sources. The findings indicate that although both countries have adopted a stringent approach toward combating drug trafficking, they differ in terms of legislation, the type and severity of punishments, and the methods of enforcement and implementation. Afghanistan primarily relies on imprisonment and punishments based on Islamic legal principles in addressing drug trafficking, whereas Iran has adopted a broader criminal policy by criminalizing a wide range of trafficking-related conduct—from preparatory acts to distribution and by providing diverse criminal sanctions.

Keywords: Afghanistan, Iran, Criminal Policy, Criminal Laws, Drug Trafficking.

Received: 2026/04/02

Published: 2026/06/29

Number of Pages: 22

Hariwa University (Research and Scientific Journal)

² Member of private law department, law and political science faculty of Eshraq University.

Email: r.ab45@yahoo.com

۱. مقدمه

الحمد لله الَّذِي حَرَّمَ الْخَبَائِثَ وَصَانَ الْعُقُولَ مِنَ الْفَسَادِ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ الْمَخْدَرَاتِ آفَةٌ تُفْسِدُ الْعُقُلَ وَالْدِّينَ، وَتَهْدِدُ أَمْنَ الْمَجْتَمَعِ وَسَلَامَتَهُ. قاچاق مواد مخدر یکی از پیچیده‌ترین و پرچالش‌ترین جلوه‌های جرایم سازمان‌یافته فراملی در جهان معاصر به‌شمار می‌رود که پیامدهای گسترده‌ای در حوزه‌های امنیتی، اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی برای جوامع انسانی به همراه دارد. مهم‌ترین ویژگی این پدیده، ماهیت شبکه‌ای، سازمان‌یافته و فرامرزی آن است؛ به گونه‌ای که فعالیت‌های مرتبط با کشت، تولید، انتقال و توزیع مواد مخدر غالباً از مرزهای ملی فراتر رفته و در قالب شبکه‌های مجرمانه فراملی سامان می‌یابد. در این چارچوب، برخی مناطق جغرافیایی آسیا، از جمله محدوده‌ای که در ادبیات تخصصی از آن با عنوان «هلال طلایی» یاد می‌شود و کشورهایی چون افغانستان، ایران و ترکیه را در بر می‌گیرد، به دلیل موقعیت جغرافیایی و ارتباطی خاص خود، بیش از سایر مناطق با چالش‌های ناشی از قاچاق مواد مخدر مواجه‌اند.

قاچاق مواد مخدر که طیفی از رفتارها مانند زرع، تولید، حمل و نقل غیرقانونی، نگهداری، توزیع، واردات و صادرات مواد مخدر را در بر می‌گیرد، افزون بر تهدید سلامت فردی و اجتماعی، زمینه‌ساز گسترش فساد، تضعیف حاکمیت قانون و اختلال در نظم عمومی نیز می‌شود. در افغانستان، شرایط خاص تاریخی، اقتصادی و اجتماعی دهه‌های گذشته موجب شده است که پدیده مواد مخدر به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های حقوقی و اجرایی تبدیل گردد. از سوی دیگر، جمهوری اسلامی ایران نیز به دلیل هم‌جواری جغرافیایی با افغانستان و قرار گرفتن در مسیر ترانزیت مواد مخدر، همواره با آثار و پیامدهای این جرم مواجه بوده و در راستای مقابله با آن، سیاست‌های کیفری ویژه‌ای را اتخاذ کرده است. با وجود تلاش‌های گسترده هر دو کشور در زمینه جرم‌انگاری و تعیین ضمانت‌اجراهای کیفری، بررسی قوانین موجود نشان می‌دهد که از حیث تعریف قانونی قاچاق مواد مخدر، قلمرو رفتارهای مجرمانه، شمول مراحل مختلف زنجیره مواد مخدر و نوع و میزان مجازات‌های پیش‌بینی‌شده، تفاوت‌هایی وجود دارد که نیازمند مطالعه و تحلیل تطبیقی است.

اهمیت و ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که قاچاق مواد مخدر هم‌چنان یکی از مهم‌ترین تهدیدهای امنیتی و اجتماعی در منطقه محسوب می‌شود و مقابله مؤثر با آن، مستلزم برخورداری از سیاست کیفری کارآمد، منسجم و متناسب با واقعیت‌های جرم‌شناختی است. مطالعه

تطبیقی سیاست کیفری افغانستان و ایران می‌تواند ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف نظام‌های حقوقی دو کشور، زمینه بهره‌گیری از تجربیات تقنینی و اجرایی موفق را فراهم سازد و در اصلاح یا تکمیل مقررات مربوط به مبارزه با قاچاق مواد مخدر مفید واقع شود. از این‌رو، انجام پژوهشی که به بررسی و مقایسه رویکردهای کیفری دو کشور در این حوزه بپردازد، از منظر علمی و کاربردی ضروری به نظر می‌رسد.

بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش اساسی است که سیاست کیفری افغانستان و ایران در قبال قاچاق مواد مخدر از چه ویژگی‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی برخوردار است. هم‌چنین، این تحقیق می‌کوشد روشن سازد که قاچاق مواد مخدر در قوانین دو کشور چگونه تعریف و جرم‌انگاری شده است، مراحل مختلف زنجیره مواد مخدر چه جایگاهی در مفهوم قانونی قاچاق دارند و مجازات‌های مقرر برای این جرم، از حیث شدت، تناسب و بازدارندگی، تا چه اندازه با یک‌دیگر همسان یا متفاوت‌اند. در راستای پاسخ به این پرسش‌ها، فرضیه اصلی پژوهش آن است که هرچند افغانستان و ایران در مقابله با قاچاق مواد مخدر رویکردی سخت‌گیرانه و مبتنی بر سیاست کیفری قاطع اتخاذ کرده‌اند، اما در زمینه تعریف مفاهیم، قلمرو جرم‌انگاری و نوع و میزان مجازات‌های پیش‌بینی‌شده، تفاوت‌هایی میان قوانین جزایی دو کشور وجود دارد که بررسی تطبیقی آن‌ها می‌تواند به درک بهتر کارآمدی سیاست کیفری هر یک از دو نظام حقوقی منجر شود.

۲. مفهوم‌شناسی

مفهوم‌شناسی از جایگاهی بنیادین در فرآیند تحقیق و پژوهش برخوردار است؛ به‌گونه‌ای که در صورت عدم تبیین دقیق مفاهیم و کلیدواژه‌های به‌کاررفته در تحقیق، درک صحیح یافته‌ها و نتایج برای خواننده با ابهام همراه بود. از این‌رو، در راستای تحقق این هدف، در ابتدا به تبیین مفاهیم و اصطلاحات کلیدی پژوهش پرداخته می‌شود.

۲.۱. مفهوم قاچاق مواد مخدر از منظر لغوی، اصطلاحی و حقوقی

۲.۱.۱. مفهوم قاچاق مواد مخدر از منظر لغوی

«قاچاق» واژه‌ای ترکی است و در لغت به معنای «برده» و «ربوده» آمده است. در اصطلاح، به حمل و نقل و فروش اشیای ممنوع بدون اجازه دولت اطلاق می‌شود. به هر آن‌چه که ورود آن به کشور یا معامله

آن از طرف دولت ممنوع باشد، قاچاق گفته می‌شود. قاچاقچی کسی است که مال‌التجاره ممنوع‌الورود یا ممنوع‌المعامله را بدون کسب اجازه دولت یا بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی وارد کشور نموده یا به فروش رساند، یا کالا را از راه‌های غیرمجاز عبور دهد. قاچاق کردن نیز به معنای پنهانی وارد کردن متاع به کشور و نپرداختن عوارض گمرکی آن است (معین، ۱۳۷۱، ص ۲۶۰۷). دهخدا نیز قاچاق را چیزی می‌داند که ورود آن به کشور یا معامله آن از طرف دولت ممنوع باشد (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۱۷۹۴). در برخی فرهنگ‌ها نیز قاچاق چنین تعریف شده است: «کاری برخلاف قانون که پنهانی انجام شود؛ متاعی که معامله یا ورود آن به کشور ممنوع است» (مریدی و هم‌کاران، ۱۳۷۳، ص ۵۵).

۲.۱.۲. مفهوم قاچاق مواد مخدر از منظر اصطلاحی

در علم اقتصاد، قاچاق به ورود و خروج کالا به‌صورت مخفیانه از مرزهای کشور و بدون رعایت مقررات قانونی و گمرکی اطلاق می‌شود. کالای اقتصادی که مورد قاچاق قرار می‌گیرد، کالای قاچاق نامیده می‌شود و شخص یا اشخاصی که مبادرت به انجام قاچاق می‌کنند، قاچاقچی یا سوداگر خوانده می‌شوند. صادرات یا واردات کالاهای ممنوعه و انحصاری، مانند انسان، مواد مخدر، زنان و کودکان، سوخت، نفت، پترول، دیزل، اعضای بدن، دارو، اسعار، جنگ‌افزار، مشروبات الکلی و ده‌ها مورد دیگر، از مصادیق قاچاق به‌شمار می‌روند. به خرید و فروش اجناس بدون پرداخت حقوق گمرکی یا اجناسی که خرید و فروش آن‌ها غیرقانونی است نیز قاچاق گفته می‌شود. در این تحقیق، منظور از قاچاق، ورود، خروج و حمل هر نوع ماده مخدر، روان‌گردان و یا پیش‌سازهای تولید آن می‌باشد (قربانی و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۱۲). از دیدگاه سازمان جهانی گمرک، قاچاق عبارت است از تخلف گمرکی که شامل جابه‌جایی کالا از یک مرز گمرکی به‌صورت مخفیانه و با هدف فرار از نظارت و کنترل گمرکی می‌باشد (World Customs Organization [WCO], n.d). برخی از نویسندگان نیز تعریف روشن‌تری از قاچاق ارائه داده‌اند. بر این اساس، قاچاق عبارت است از «گریزاندن کالا، خدمات و انسان به‌صورت غیرمجاز و پنهانی از دید مأموران دولت، با اراده و قصد قبلی، به منظور استفاده مادی یا غیرمادی که موجب تضییع حقوق دولت و تضعیف حاکمیت آن گردد» (هوفمان، ۱۳۶۷، ص ۹۳).

در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز مفهوم قاچاق مواد مخدر مورد توجه قرار گرفته است. در کنوانسیون واحد مواد مخدر ۱۹۶۱، کنوانسیون مواد روان‌گردان ۱۹۷۱ و کنوانسیون مبارزه با قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روان‌گردان ۱۹۸۸، اعمالی چون کشت گیاهان مخدر، تولید، ساخت، توزیع، عرضه، خرید و فروش مواد مخدر تحت عنوان قاچاق مورد شناسایی قرار گرفته‌اند (United Nations, 1971; Nations, 1961; United Nations, 1988). هم‌چنین در فرهنگ Webster's New World Dictionary، واژه *Smuggle* به معنای وارد یا خارج کردن چیزی به صورت مخفیانه، غیرقانونی یا بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی تعریف شده است (Webster's New World Dictionary, 1988).

۲.۱.۳. مفهوم قاچاق مواد مخدر از منظر حقوقی

در حقوق افغانستان، قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، تعریف مستقلی از «قاچاق مواد مخدر» ارائه نکرده است؛ اما اعمالی چون کشت، تولید، پروسس، استخراج، حمل، انتقال، خرید، فروش، توزیع، نگهداری، واردات و صادرات غیرقانونی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها را جرم‌انگاری نموده و برای مرتکبان آن مجازات تعیین کرده است (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۹۳).

از مجموع مقررات این قانون چنین استنباط می‌شود که قاچاق مواد مخدر عبارت است از هرگونه فعالیت غیرقانونی مرتبط با تولید، حمل، انتقال، توزیع، خرید، فروش، واردات و صادرات مواد مخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازهای آن‌ها که برخلاف احکام قانون صورت گیرد.

در حقوق ایران نیز قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷، با اصلاحات و الحاقات بعدی، تعریف مستقلی از قاچاق مواد مخدر ارائه نکرده است؛ اما اعمالی مانند وارد کردن، صادر کردن، ارسال، حمل، نگهداری، مخفی کردن، خرید، فروش و توزیع مواد مخدر و روان‌گردان‌ها را جرم دانسته است (قانون مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۶۷).

علاوه بر آن، بند «الف» ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «قاچاق کالا و ارز عبارت است از هر فعل یا ترک فعلی که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود یا خروج کالا و ارز گردد» (قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۹۲، ماده ۱).

بنابراین، هرچند قوانین افغانستان و ایران تعریف صریح و مستقلى از قاچاق مواد مخدر ارائه نکرده‌اند، اما از مجموع مقررات مربوط می‌توان نتیجه گرفت که قاچاق مواد مخدر عبارت است از هرگونه تولید، حمل، انتقال، خرید، فروش، نگهداری، واردات یا صادرات غیرقانونی مواد مخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازهای آن‌ها که برخلاف قوانین نافذ انجام شده و مستوجب مسئولیت و مجازات کیفری باشد.

۲.۲. مفهوم سیاست کیفری

سیاست کیفری در معنای عام، به مجموعه تدابیر، اصول، راه‌کارها و تصمیماتی اطلاق می‌گردد که یک دولت برای پیش‌گیری از جرم، مقابله با آن و واکنش در برابر رفتارهای مجرمانه اتخاذ می‌کند. به بیان دیگر، سیاست کیفری بیان‌گر چگونگی نگرش و برخورد نظام حقوقی و دستگاه عدالت کیفری با پدیده جرم است (لازرژ، ۱۳۹۳، ص ۴۵).

از مرحله جرم‌انگاری و تعیین مجازات گرفته تا تطبیق قانون، اجرای مجازات و اقدامات اصلاحی و پیشگیرانه. در مفهوم خاص، سیاست کیفری شامل مجموعه اقدامات تقنینی، قضایی و اجرایی است که به منظور کنترل جرم و تأمین نظم و امنیت عمومی طراحی می‌شود. این سیاست نه تنها تعیین‌کننده چگونگی وضع قوانین جزایی و مجازات‌هاست، بلکه نقش مهمی در اصلاح مجرم، حمایت از بزه‌دیدگان و کاهش نرخ تکرار جرم دارد. سیاست کیفری معمولاً بر سه محور اصلی استوار است:

۱. **سیاست تقنینی:** وضع قوانین جزایی، تعریف جرایم و تعیین مجازات‌ها؛
۲. **سیاست قضایی:** شیوه رسیدگی محاکم، تفسیر قوانین و صدور احکام؛
۳. **سیاست اجرایی:** نحوه اجرای مجازات‌ها، اقدامات اصلاحی، پیشگیرانه و حمایت (مهرا و هم‌کاران، ۱۳۹۷، ص ۱۷۶).

در نتیجه، سیاست کیفری تنها بر مجازات تکیه ندارد، بلکه مجموعه‌ای از تدابیر پیش‌گیرانه، کنترلی و اصلاحی را دربر می‌گیرد تا مبارزه با جرم به صورت جامع و مؤثر صورت پذیرد (مهرا و هم‌کاران، ۱۳۹۷، ص ۱۷۶).

۳. بررسی تطبیقی مجازات قاچاق مواد مخدر از دیدگاه قوانین جزایی افغانستان و ایران

آنچه در این بخش مهم به نظر می‌رسد، مقایسه مجازات قاچاق مواد مخدر در قوانین مبارزه با مواد مخدر افغانستان قبل از سال ۱۴۴۳ هـ.ق با یکدیگر و همچنین مقایسه مجازات قاچاق مواد مخدر در قانون مبارزه علیه مسکرات، مواد مخدر و کنترل آن با الحاق اصلاحیه قانون مبارزه با مواد مخدر ایران مصوب ۱۳۸۹ می‌باشد. سپس در این بخش، موارد مبهم موجود در قوانین هر دو کشور تشریح شده و موضوعات محل ابهام با رویکردی تحلیلی مورد بررسی و کنکاش قرار می‌گیرند.

۳.۱. مجازات قاچاق مواد مخدر در قوانین افغانستان و ایران

قانون‌گذار افغانستان در قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۶۹، فصل سوم را به قاچاق مواد مخدر تخصیص داده و چنین اشعار می‌دارد: «قاچاق مواد مخدر ممنوع می‌باشد، مرتکب طبق احکام این قانون مجازات می‌گردد، و همچنین تولید، پروسس، خرید، فروش، عرضه، توريد، صدور، نگهداشت، حمل و نقل بدون استیذان حکومت در این قانون به مفهوم قاچاق یاد می‌گردد» (قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۶۹: مواد ۲۰، ۲۱، ۲۲ و ۲۳).

بنابراین، مجازات قاچاق مواد مخدر را در ماده ۲۰ (قاچاق تریاک)، ماده ۲۱ (قاچاق چرس)، ماده ۲۲ (قاچاق یکی از مشتقات کیمیاوی مواد مخدر) و ماده ۲۳ (قاچاق سایر مواد مخدر)، بر اساس کمیت و کیفیت مواد، مجازات حبس تعیین نموده است و در کنار مجازات تعیین شده، به مصادره اموال نیز حکم داده است (قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۶۹: مواد ۲۰، ۲۱، ۲۲ و ۲۳).

در ماده ۲۴ قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۶۹ چنین اشعار می‌دارد: «محکمه علاوه بر مجازات مرتکب جرم قاچاق مواد مخدر، بدون نظر داشت اندازه و قیمت مواد، به مصادره آن نیز حکم می‌نماید» (قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۶۹: ماده ۲۴).

در همین راستا، بحث مهم دیگری که قابل طرح است، ماده ۲۵ قانون مورد بحث می‌باشد که قانون‌گذار چنین اذعان می‌دارد: «هرگاه قاچاق بر مواد مخدر در برابر موظفین کشف و گرفتاری مقاومت مسلحانه نماید، در صورتی که سبب قتل اشخاص نگردد، مرتکب علاوه بر مصادره مال و سلاح به حبس دوام محکوم می‌گردد. اما هرگاه به اثر مقاومت قاچاق بر مندرج فقره (۱) این ماده،

موظفین یا سایر اشخاصی که در گرفتاری با موظفین کمک می نمایند، به قتل برسند، مرتکب به اعدام محکوم می گردد» (قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۶۹: ماده ۲۵).

قانون گذار افغانستان در قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۲، فصل چهارم را به قاچاق مواد مخدر اختصاص داده و در ماده بیست و سوم چنین بیان می دارد:

۱. شخصی که کوکنار، بنگ، کوکا یا سایر نباتات مولد مواد مخدر را به طور غیرقانونی زرع نماید، حسب احوال با در نظر داشت کمیت و کیفیت، به جزای حبس قصیر یا متوسط محکوم می گردد.

۲. بوته کوکنار، بنگ، کوکا یا سایر نباتات مولد مواد مخدر توسط موظفین حکومت فوراً از بین برده می شود (قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۲: ماده ۲۳).

هم چنین از مفهوم قاچاق و جرم انگاری قاچاق تریاک، هیروئین، مرفین، کوکائین، چرس و مشتقات کیمیاوی به تفصیل سخن رانده و برای هر کدام مجازات در نظر گرفته است و در تعریف قاچاق، در ماده ۲۴ چنین مقرر می دارد:

۱. قاچاق مواد مخدر ممنوع می باشد. مرتکب طبق احکام این قانون مجازات می گردد.

۲. تولید، پروسس، خرید و فروش، عرضه، توريد، صدور، نگهداشت و حمل و نقل مواد مخدر بدون استیذان حکومت، در این قانون به «مفهوم قاچاق» یاد می گردد (قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۲: ماده ۲۴).

بنابراین، قانون گذار بر حسب این قانون، ماده ۲۵ را به قاچاق تریاک، ماده ۲۶ را به قاچاق هیروئین، ماده ۲۷ را به قاچاق چرس، ماده ۲۸ را به قاچاق سایر مواد مخدر و ماده ۲۹ را به قاچاق مشتقات کیمیاوی اختصاص داده و برای آنها، با در نظر داشت کمیت و کیفیت، مجازات حبس را تعیین نموده است. چنانچه قانون گذار در ماده ۲۴، علاوه بر مجازات مرتکب جرم قاچاق مواد مخدر، به مصادره آن نیز حکم می نماید که بدین سان در قانون تصریح شده است: «محکمه علاوه بر مجازات مرتکب جرم قاچاق مواد مخدر، بدون نظر داشت اندازه و قیمت مواد، به مصادره آن نیز حکم می نماید» (قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۲: ماده ۲۴).

هم‌چنین در ماده ۳۱، بحث مهم دیگری که مطرح می‌شود، چنین بیان شده است: «هرگاه قاچاق‌بر مواد مخدر در برابر موظفین کشف و گرفتاری مقاومت مسلحانه نماید، در صورتی که سبب قتل اشخاص نگردد، مرتکب علاوه بر مصادره مال و سلاح به حبس دوام محکوم می‌گردد. اما هرگاه به اثر مقاومت قاچاق‌بر مندرج فقره (۱) این ماده، موظفین یا سایر اشخاصی که در گرفتاری با موظفین کمک می‌نمایند، به قتل برسند، مرتکب به اعدام محکوم می‌گردد» (قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۲: ماده ۳۱).

همان‌گونه که قانون مبارزه علیه مواد مخدر مصوب ۱۳۸۴، از ماده پانزدهم، مقرر می‌دارد:

شخصی که اعمال ذیل را بدون داشتن جواز یا اجازه‌نامه مندرج این قانون انجام دهد، مرتکب جرم قاچاق مواد مخدر پنداشته شده، مطابق احکام این قانون مجازات می‌گردد:

۱. زرع، تولید، توزیع، حیات، استخراج، ترکیب، پروسس، عرضه، خرید، فروش، کمیشن‌کاری، ترافیک، حمل‌ونقل، تورید، صدور، اخفا و تذخیر هر ماده یا مخلوط حاوی یکی از مواد مندرج جداول شماره‌های (۱، ۲ و ۳) ضمیمه این قانون.
۲. انجام عملکردها و فعالیت‌های مندرج جزء (۱) این ماده در مورد هر ماده کیمیای یا ماده اولیه مندرج جدول شماره (۴) ضمیمه این قانون، به منظور استعمال در زرع، تولید و ترکیب غیرقانونی مواد مخدر یا مواد بیهوش‌کننده (قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۴، ماده ۱۵).

مقتن در تعریف نخست، از شیوه تعریف مصداقی استفاده کرده است و در تعریف دوم نیز همین شیوه را به کار برده، با این تفاوت که نداشتن جواز یا اجازه‌نامه را در تحقق مفهوم قاچاق مؤثر دانسته است. افزون بر این، مواد مخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازهای آن‌ها را نیز به‌صراحت مورد تصریح قرار داده است. با این حال، باید خاطر نشان ساخت که مفهوم قاچاق با این گستردگی، در کنوانسیون‌ها و قوانین مبارزه علیه مواد مخدر افغانستان مورد پذیرش قرار نگرفته و شایسته است به معنای متعارف آن، یعنی وارد کردن، صادر کردن و حمل مواد مخدر بدون استیذان دولت، محدود شود.

در قانون انسداد قاچاق، مصوب ۲۲ دلو ۱۳۴۸ (دوران ظاهرشاه)، قاچاق عبارت است از ارتکاب یکی از اعمال ذیل:

الف) توريد (وارد کردن) يا صدور اموال مجاز از طريق غير معمول گمرکی يا بدون اسناد گمرکی، يا خريد، فروش و نگه‌داري اموال مجاز بدون پرداخت محصول؛

ب) توليد، توريد، صدور، خريد، فروش، نگه‌داري و حمل و نقل اموال ممنوعه و اموال تحت انحصار دولت، بدون اجازه مقامات صالحه؛

ج) پرداخت محصول، عوارض گمرکی و حق الانحصار اموال مجاز از طريق تغيير نوع يا جنس مال، يا به هر نحو ديگري که متضمن کسر در عوايد دولت باشد.

با توجه به مجموعه قوانين مربوط به تعاريف موردی قاچاق در موضوعات مختلف و با ملاحظه سياق، مفاد و منطوق اين مقررات و مطالعه تطبیقی آنها، چنین استنباط می‌شود که وارد کردن یا خارج کردن متقلبانۀ کالای موضوع حق یا حقوق دولت، یا کالای ممنوعه یا انحصاری، هم‌چنین اظهار، واگذاری، حمل و نقل، نگه‌داري، عرضه، فروش، ساخت، توليد، تغيير مورد مصرف، دخل و تصرف، اقدام، صيد، مخفی کردن، واسطه‌گري، تردد، استرداد و هرگونه تقلب گمرکی ناقض قانون خاص محدودکننده، که بدون جواز دولتی انجام شود، قاچاق یا در حکم قاچاق محسوب می‌شود.

بر همین اساس، قانون مورد بحث در بند (۱) ماده (۱۶)، مجازات قاچاق مواد مخدر از نوع هیروئین، مورفین، کوکائین یا هر نوع ترکیب حاوی این مواد را بیان نموده است. بند (۲) همین ماده به قاچاق تریاک یا هر نوع ترکیب حاوی آن اختصاص یافته و بند (۳) نیز قاچاق سایر مواد مندرج در جداول شماره‌های (۱)، (۲)، (۳) و (۴) ضمیمه قانون - به استثنای هیروئین، مورفین، کوکائین و تریاک - را مورد حکم قرار داده است.

هم‌چنین بند (۴) ماده (۱۶) مقرر می‌دارد:

«شخصی که در ارتکاب یک یا چند مورد از جرایم مندرج فقره‌های (۱)، (۲) و (۳) این ماده، سه نفر یا بیشتر از آن را اداره، کنترل، سازمان‌دهی، تمویل یا رهنمایی نماید، به سه برابر حداکثر جزای پیش‌بینی‌شده برای جرم ارتكابی محکوم می‌گردد، مشروط بر این‌که مدت حبس از بیست سال تجاوز نکند.» (قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۴، ماده ۱۶).

قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، مصوب ۱۳۸۹، مجازات قاچاق هیروئین، مورفین و کوکائین را در ماده (۴۲) چنین بیان داشته است:

۱. شخصی که مرتکب قاچاق هیروئین، مورفین، کوکائین یا هر نوع ترکیب حاوی این مواد گردد، با توجه به مقدار مواد، حسب احوال، به مجازات‌های ذیل محکوم می‌شود:
 - ۱) هرگاه مقدار مواد کمتر از ده گرم باشد، به حبس از شش ماه تا یک سال؛
 - ۲) هرگاه مقدار مواد از ده گرم تا یکصد گرم باشد، به حبس بیش از یک سال تا سه سال؛
 - ۳) هرگاه مقدار مواد از یکصد گرم تا پنجصد گرم باشد، به حبس بیش از سه سال تا پنج سال؛
 - ۴) هرگاه مقدار مواد از پنجصد گرم تا یک کیلوگرم باشد، به حبس بیش از پنج سال تا ده سال؛
 - ۵) هرگاه مقدار مواد بیش از یک کیلوگرم باشد، علاوه بر ده سال حبس، در برابر هر پنجصد گرم اضافی، به یک سال حبس محکوم می‌شود (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۸۹، ماده ۴۲).
۲. در حالات مندرج جزء (۵) فقره (۱) این ماده، مدت حبس از بیست سال بیشتر نمی‌تواند باشد.

علاوه بر آن، مجازات قاچاق تریاک در ماده (۴۳) چنین مقرر گردیده است:
۱. شخصی که مرتکب قاچاق تریاک یا هر نوع ترکیب حاوی این ماده گردد، با توجه به مقدار مواد، حسب احوال، به مجازات‌های ذیل محکوم می‌شود:
 - ۱) هرگاه مقدار مواد کمتر از ده گرم باشد، به حبس تا دو ماه؛
 - ۲) هرگاه مقدار مواد از ده گرم تا یکصد گرم باشد، به حبس بیش از دو ماه تا شش ماه؛
 - ۳) هرگاه مقدار مواد از یکصد گرم تا پنجصد گرم باشد، به حبس بیش از شش ماه تا یک سال؛
 - ۴) هرگاه مقدار مواد از پنجصد گرم تا یک کیلوگرم باشد، به حبس بیش از یک سال تا سه سال؛
 - ۵) هرگاه مقدار مواد از یک کیلوگرم تا پنج کیلوگرم باشد، به حبس از سه سال تا هشت سال؛

۶) هرگاه مقدار مواد بیش از پنج کیلوگرام باشد، علاوه بر هشت سال حبس، در برابر هر پنجصد گرام اضافی، به شش ماه حبس محکوم می شود (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۸۹، ماده ۴۳).

۲. در حالات مندرج جزء (۶) فقره (۱) این ماده، مدت حبس از بیست سال بیشتر نمی تواند باشد.

هم چنین قانون گذار در ماده (۴۶)، مجازات قاچاق چرس را چنین بیان نموده است:

۱. شخصی که مرتکب قاچاق چرس یا هر نوع ترکیب حاوی این ماده گردد، با توجه به مقدار مواد، حسب احوال، به مجازات های ذیل محکوم می شود:

۱) هرگاه مقدار مواد کمتر از ده گرام باشد، به حبس تا یک ماه؛

۲) هرگاه مقدار مواد از ده گرام تا یکصد گرام باشد، به حبس بیش از یک ماه تا دو ماه؛

۳) هرگاه مقدار مواد از یکصد گرام تا پنجصد گرام باشد، به حبس بیش از دو ماه تا سه ماه؛

۴) هرگاه مقدار مواد از پنجصد گرام تا یک کیلوگرام باشد، به حبس بیش از سه ماه تا شش ماه؛

۵) هرگاه مقدار مواد از یک کیلوگرام تا پنج کیلوگرام باشد، به حبس بیش از شش ماه تا یک سال؛

۶) هرگاه مقدار مواد بیش از پنج کیلوگرام باشد، علاوه بر یک سال حبس، در برابر هر پنجصد گرام اضافی، به سه ماه حبس محکوم می شود (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۸۹، ماده ۴۶).

۲. در حالات مندرج جزء (۶) فقره (۱) این ماده، مدت حبس از حداکثر حبس طویل بیشتر نمی تواند باشد.

در همین راستا، قانون گذار ماده (۴۷) را به مجازات قاچاق مواد یا ترکیبات مندرج در جداول ضمیمه این قانون اختصاص داده و چنین تصریح می نماید:

۱. شخصی که مرتکب قاچاق مواد مندرج در جداول ضمیمه این قانون یا هر نوع ترکیب حاوی این مواد - به استثنای هیروئین، مورفین، کوکائین، تریاک و چرس - گردد، حسب احوال، به مجازات‌های ذیل محکوم می‌شود:

- ۱) هرگاه مقدار مواد کمتر از ۲۵۰ گرم باشد، به حبس تا یک ماه؛
- ۲) هرگاه مقدار مواد از ۲۵۰ گرم تا ۵۰۰ گرم باشد، به حبس بیش از یک ماه تا سه ماه؛
- ۳) هرگاه مقدار مواد از ۵۰۰ گرم تا یک کیلوگرم باشد، به حبس بیش از سه ماه تا یک سال؛

۴) هرگاه مقدار مواد از یک کیلوگرم تا پنج کیلوگرم باشد، به حبس بیش از یک سال تا سه سال؛

۵) هرگاه مقدار مواد بیش از پنج کیلوگرم باشد، علاوه بر سه سال حبس، در برابر هر ۵۰۰ گرم اضافی، به سه ماه حبس محکوم می‌شود (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۸۹: ماده ۴۷).

۲. در حالت مندرج جزء (۵) این ماده، مدت حبس از ده سال بیشتر نمی‌تواند باشد (قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن، ۱۳۸۹: ماده ۴۷).

هم‌چنین، بر اساس فرمان شماره ۳۱ مورخ ۱۴۴۳ هـ.ق عالی‌قدر امیرالمؤمنین (حفظه‌الله) در مورد ممنوعیت کشت کوکنار در کشور، پس از تاریخ صدور این فرمان، کشت کوکنار در افغانستان به‌طور مطلق ممنوع اعلام شده است. بر اساس این فرمان، هیچ شخصی حق کشت کوکنار را در زمین‌های خود ندارد و در صورتی که فردی مبادرت به کشت آن نماید، کشت وی از بین برده شده و خود او نیز با برخورد شرعی مواجه می‌گردد (فرمان شماره ۳۱ مورخ ۱۴۴۳ هـ.ق عالی‌قدر امیرالمؤمنین حفظه‌الله).

هم‌چنان، استعمال، انتقال، فروش، تجارت، واردات و صادرات مواد مخدر، از جمله شراب، هیروئین، شیشه، تابلت «کا»، چرس و سایر مواد نشه‌آور، و نیز فعالیت کارخانه‌های تولید این مواد، در سراسر کشور ممنوع می‌باشد. در صورتی که شخصی از احکام این فرمان تخلف نماید، به ارگان‌های عدلی و قضایی امارت اسلامی معرفی شده و با مجازات شدید مواجه خواهد شد.

با آن که در متن فرمان، واژه «قاچاق» به صورت صریح به کار نرفته است، اما از فحوا و محتوای مواد مختلف آن به روشنی برمی آید که قانون گذار در واقع رفتارهای مربوط به قاچاق مواد مخدر را جرم انگاری نموده است. برای نمونه، در مواد چهارم تا هفتم، وارد کردن تریاک و چرس از خارج کشور، حتی در مقدار کمتر از یک کیلوگرام، موجب حبس یک سال دانسته شده و با افزایش مقدار تا پنج کیلوگرام یا بیشتر، میزان مجازات نیز افزایش می یابد. این مجازات ها ناظر بر ورود غیرقانونی مواد به کشور است که در مفهوم عرفی و حقوقی، مصداق قاچاق محسوب می شود (فرمان شماره ۳۱ مورخ ۱۴۴۳ هـ ق عالی قدر امیرالمؤمنین حفظه الله).

هم چنین، در مواد هشتم تا دهم، فروش و انتقال چرس، تریاک و سایر مواد نشه آور، از ۲۵۰ گرم تا یک کیلوگرام و بیشتر، مستوجب حبس از یک تا سه سال دانسته شده است که ناظر بر معاملات غیرقانونی این مواد می باشد. افزون بر این، مواد بیست و دوم تا بیست و چهارم در خصوص تولید، انتقال و فروش شیشه و شراب، مجازات هایی از یک تا دو سال حبس پیش بینی نموده و در موضوع نهم و دهم، واردات مواد بدون جواز را نیز مستوجب شش ماه تا سه سال حبس دانسته است. مجموعه این مقررات نشان می دهد که هر چند لفظ «قاچاق» در متن فرمان به کار نرفته، اما قانون گذار با جرم انگاری واردات، انتقال، فروش و تولید بدون جواز، عملاً رفتارهای تشکیل دهنده قاچاق مواد مخدر را مورد تعقیب قرار داده و برای آن مجازات مشخص تعیین نموده است.

حال اگر بخواهیم این مقررات را با قانون اصلاحی مبارزه با مواد مخدر ایران، مصوب ۱۳۸۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام، مقایسه کنیم، پیش از ورود به بحث، پرسش هایی مطرح می شود؛ از جمله اینکه: آیا قاچاق مواد مخدر مطابق قانون ایران جرم است؟ مواد قانونی مرتبط با قاچاق مواد مخدر در نظام حقوقی ایران کدام اند؟ مجازات قاچاق مواد مخدر چیست؟

بر اساس قوانین جمهوری اسلامی ایران، مصرف، حمل، خرید و فروش مواد مخدر جرم محسوب می شود و به طریق اولی، واردات و صادرات آن نیز جرم است. قانون مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر در ماده (۱)، اعمال زیر را جرم انگاری کرده است:

ماده ۱- اعمال زیر جرم است و مرتکب به مجازات های مقرر در این قانون محکوم می شود:

۱. کشت خشخاش و کوکا مطلقاً و کشت شاهدانه به منظور تولید مواد مخدر؛

۲. وارد کردن، ارسال، صادر کردن، تولید و ساخت انواع مواد مخدر؛
۳. نگهداری، حمل، خرید، توزیع، اخفا، ترانزیت، عرضه و فروش مواد مخدر؛
۴. دایر کردن یا اداره کردن مکان برای استعمال مواد مخدر؛
۵. استعمال مواد مخدر به هر شکل و طریق، مگر در مواردی که قانون استثنا کرده باشد؛
۶. تولید، ساخت، خرید، فروش و نگهداری آلات، ادوات و ابزار مربوط به ساخت و استعمال مواد مخدر؛
۷. فرار کردن یا پناه دادن به متهمان و محکومان جرایم مواد مخدر که تحت تعقیب بوده یا دست گیر شده‌اند؛
۸. امحا یا اخفای ادله جرم؛
۹. قرار دادن مواد مخدر یا آلات و ادوات استعمال آن در محلی به قصد متهم ساختن دیگران (قانون مجازات مرتکبین جرایم مواد مخدر، ماده ۱).

مجمع تشخیص مصلحت نظام ایران، با توجه به آثار زیان‌بار مواد مخدر، در سال ۱۳۶۷ قانونی مشتمل بر ۳۵ ماده تصویب نمود که مبنای مقررات مربوط به مبارزه با مواد مخدر قرار گرفت. در این قانون، علاوه بر قاچاق مواد مخدر، اقدام به قاچاق نیز جرم‌انگاری شده است؛ هرچند به نتیجه نینجامد. بنابراین، شروع به قاچاق نیز قابل مجازات است، مشروط بر آن‌که اقدامات اولیه برای قاچاق مسلحانه انجام شده باشد. بر همین اساس، مطابق ماده (۱۱)، مجازات اقدام به قاچاق مسلحانه مواد مخدر، اعدام است و حکم اعدام، در صورت وجود مصلحت، در محل زندگی مرتکب و در ملا عام اجرا خواهد شد.

به استناد ماده (۸) قانون مبارزه با مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۹، هر کس هیروئین، مورفین، کوکائین، سایر مشتقات شیمیایی مورفین و کوکائین، یا لیزرژیک اسید دی‌اتیل‌آمید (LSD)، متیلن‌دی‌اکسی‌مت‌آمفتامین (MDMA)، اکستاسی، گاما هیدروکسی بوتیریک اسید (GHB)، فلونیتراپام، آمفتامین، مت‌آمفتامین (شیشه) یا سایر مواد مخدر یا روان‌گردان صنعتی غیردارویی را که فهرست آن‌ها به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است، وارد کشور کند یا مبادرت به ساخت،

تولید، توزیع، صدور، ارسال، خرید، فروش، عرضه، نگهداری، مخفی کردن یا حمل آن‌ها نماید، با رعایت تناسب و بر اساس میزان مواد، به شرح زیر مجازات خواهد شد:

۱. تا پنج گرم: از پانصد هزار تا یک میلیون ریال جزای نقدی و ۲۰ تا ۵۰ ضربه شلاق؛
 ۲. بیش از پنج گرم تا یک گرم: از دو میلیون تا شش میلیون ریال جزای نقدی و ۳۰ تا ۷۰ ضربه شلاق؛
 ۳. بیش از یک گرم تا چهار گرم: از هشت میلیون تا بیست میلیون ریال جزای نقدی، دو تا پنج سال حبس و ۳۰ تا ۷۰ ضربه شلاق؛
 ۴. بیش از چهار گرم تا پانزده گرم: از بیست میلیون تا چهل میلیون ریال جزای نقدی، پنج تا هشت سال حبس و ۳۰ تا ۷۴ ضربه شلاق؛
 ۵. بیش از پانزده گرم تا سی گرم: از چهل میلیون تا شصت میلیون ریال جزای نقدی، ده تا پانزده سال حبس و ۳۰ تا ۷۴ ضربه شلاق؛
 ۶. بیش از سی گرم: اعدام و مصادره اموال، به استثنای هزینه تأمین زندگی متعارف خانواده محکوم (قانون مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۹: ماده ۸).
- هم‌چنین، مطابق ماده (۴) همین قانون، هر کس بیش از پنج کیلوگرام بنگ، گراس، تریاک، شیر، سوخته، تفاله تریاک یا سایر مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردرویی را به هر نحو وارد کشور کند، یا صادر، ارسال، تولید، ساخت، توزیع یا عرضه و فروش نماید یا در معرض فروش قرار دهد، به مجازات اعدام و مصادره اموال ناشی از همان جرم محکوم خواهد شد (قانون مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۹: ماده ۴).

بنابراین، آنچه از مقایسه روند قانون‌گذاری در زمینه مبارزه با مواد مخدر در افغانستان و ایران به‌دست می‌آید، آن است که هر دو کشور قاچاق و توزیع مواد مخدر را جرم‌انگاری کرده‌اند؛ اما از حیث گستره جرم‌انگاری و شدت مجازات‌ها تفاوت‌های قابل توجهی میان آن‌ها وجود دارد. در افغانستان، بر اساس قوانین سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۹ و به‌ویژه فرمان شماره ۳۱ مورخ ۱۴۴۳ هـ.ق، قاچاق، واردات، صادرات، انتقال، فروش و تجارت مواد مخدر ممنوع بوده و مجازات‌ها عمدتاً شامل حبس و

برخورد های شرعی است و تنها در شرایط خاص، مانند قتل مأموران مبارزه با مواد مخدر، مجازات اعدام پیش‌بینی شده است (فرمان شماره ۳۱ مورخ ۱۴۴۳ هـ.ق).

در مقابل، قانون مبارزه با مواد مخدر ایران، مصوب ۱۳۸۹ و اصلاحات بعدی، رویکردی گسترده‌تر و صریح‌تر در جرم‌انگاری اتخاذ کرده و علاوه بر واردات، صادرات، تولید، حمل، نگهداری، فروش و ترانزیت، حتی اقدام به قاچاق را نیز - در شرایط مقرر قانونی - جرم محسوب نموده است. هم‌چنین، مجازات‌های پیش‌بینی شده در این قانون شامل حبس، شلاق، جزای نقدی، مصادره اموال و در مواردی اعدام است و در صورت تجاوز میزان مواد از نصاب‌های مقرر قانونی، مجازات اعدام اعمال می‌شود.

به‌طور خلاصه، بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که قوانین افغانستان و ایران در نحوه جرم‌انگاری و سیاست کیفری مقابله با قاچاق مواد مخدر، رویکردهای متفاوتی اتخاذ کرده‌اند. قانون افغانستان بیشتر بر کنترل قاچاق، انتقال و توزیع مواد مخدر تمرکز دارد، در حالی که قانون ایران دامنه جرم‌انگاری را از مراحل مقدماتی تا تمامی رفتارهای مرتبط با قاچاق گسترش داده و برای هر یک ضمانت اجرای کیفری متنوع و متناسب پیش‌بینی کرده است.

۴. راه کارهای پیش‌گیری و مقابله با قاچاق مواد مخدر

قاچاق مواد مخدر از مهم‌ترین مصادیق جرایم سازمان‌یافته فراملی است که آثار گسترده‌ای بر امنیت ملی، سلامت عمومی، اقتصاد، نظم اجتماعی و حاکمیت قانون در کشورها بر جای می‌گذارد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که هرچند افغانستان و ایران قاچاق مواد مخدر را در قوانین خود جرم‌انگاری کرده و سیاست کیفری نسبتاً سخت‌گیرانه‌ای در قبال آن اتخاذ نموده‌اند، اما از حیث قلمرو جرم‌انگاری، شیوه تعیین مجازات‌ها و نحوه اجرای سیاست کیفری، تفاوت‌هایی میان نظام حقوقی دو کشور وجود دارد. این تفاوت‌ها بیان‌گر آن است که مقابله مؤثر با قاچاق مواد مخدر، افزون بر برخوردهای کیفری، مستلزم اتخاذ راه کارهای جامع، هماهنگ و چندبعدی است.

نخست، تقویت سیاست‌های تقنینی و قضایی از مهم‌ترین راه کارهای مقابله با قاچاق مواد مخدر به‌شمار می‌رود. بازنگری مستمر قوانین متناسب با شیوه‌های نوین ارتکاب این جرم، جرم‌انگاری رفتارهای نوظهور، رفع خلأهای قانونی، ایجاد وحدت رویه قضایی و اجرای دقیق و قاطع احکام محاکم، می‌تواند نقش مؤثری در افزایش کارآمدی نظام عدالت کیفری داشته باشد. هم‌چنین، توسعه

هم‌کاری‌های حقوقی و قضایی میان افغانستان و ایران، به‌ویژه در زمینه تبادل اطلاعات، استرداد مجرمان، معاضدت قضایی و هماهنگی در تعقیب شبکه‌های سازمان‌یافته فراملی، می‌تواند اثربخشی اقدامات مقابله‌ای را به میزان قابل توجهی افزایش دهد.

دوم، تقویت تدابیر امنیتی و انتظامی از ارکان اساسی مبارزه با قاچاق مواد مخدر محسوب می‌شود. کنترل مؤثر مرزهای زمینی، هوایی و گمرکی، نظارت بر مسیرهای ترانزیتی، کنترل ورود و توزیع مواد شیمیایی پیش‌ساز، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین کشف و شناسایی، توسعه سامانه‌های اطلاعاتی و افزایش هماهنگی میان نهادهای امنیتی، پولیس، پولیس سرحدی، نهادهای استخباراتی و واحدهای تخصصی مبارزه با مواد مخدر، از جمله اقداماتی است که می‌تواند نقش مهمی در کاهش فعالیت شبکه‌های قاچاق ایفا نماید.

سوم، اتخاذ تدابیر فرهنگی، آموزشی و اجتماعی در کنار سیاست‌های کیفری، از ضرورت‌های اساسی پیش‌گیری از قاچاق مواد مخدر به‌شمار می‌رود. رسانه‌های جمعی، شبکه‌های اجتماعی، مراکز آموزشی، دانشگاه‌ها، مساجد و سایر نهادهای فرهنگی می‌توانند از طریق ارتقای آگاهی عمومی نسبت به پیامدهای فردی، خانوادگی و اجتماعی مواد مخدر، ترویج فرهنگ قانون‌مداری و پیش‌گیری از اعتیاد، نقش مؤثری در کاهش تقاضا و جلوگیری از گرایش افراد به فعالیت‌های مرتبط با مواد مخدر ایفا کنند. در این میان، خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی، مسئولیت مهمی در تربیت، نظارت و هدایت فرزندان و تقویت ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی بر عهده دارد.

چهارم، اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و توسعه‌محور نیز از راه‌کارهای بنیادی در کاهش زمینه‌های ارتکاب قاچاق مواد مخدر محسوب می‌شود. ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، حمایت از توسعه روستایی، بهبود وضعیت معیشتی کشاورزان، توسعه صنایع کوچک، تشویق کشت محصولات جایگزین مانند زعفران، پنبه، گیاهان دارویی و سایر محصولات اقتصادی، همراه با ایجاد بازارهای مناسب برای فروش این محصولات، می‌تواند انگیزه اقتصادی تولید و قاچاق مواد مخدر را به میزان قابل توجهی کاهش دهد.

پنجم، گسترش هم‌کاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به ماهیت فراملی این جرم، مقابله مؤثر با آن مستلزم هم‌کاری مستمر

دولت‌ها، سازمان‌های منطقه‌ای و نهادهای بین‌المللی در زمینه تبادل اطلاعات، آموزش نیروهای تخصصی، کنترل مرزها، مبارزه با پول‌شویی ناشی از قاچاق مواد مخدر و انهدام شبکه‌های سازمان‌یافته فراملی است.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که موفقیت در مبارزه با قاچاق مواد مخدر صرفاً از طریق تشدید مجازات‌های کیفری امکان‌پذیر نیست؛ بلکه تحقق این هدف نیازمند اتخاذ سیاستی جامع و هماهنگ است که ابعاد تقنینی، قضایی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و بین‌المللی را به‌صورت هم‌زمان در بر گیرد. تجربه افغانستان و ایران نیز مؤید آن است که هرچه هماهنگی میان نهادهای قانون‌گذار، دستگاه‌های عدلی و قضایی، نیروهای امنیتی، نهادهای فرهنگی، سازمان‌های دینی و مشارکت شهروندان افزایش یابد، امکان کنترل و کاهش پایدار قاچاق مواد مخدر و پیامدهای زیان‌بار آن نیز بیشتر خواهد شد.

۵. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که قاچاق مواد مخدر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین جرایم سازمان‌یافته فراملی، آثار گسترده‌ای بر امنیت، سلامت عمومی، اقتصاد و نظم اجتماعی کشورها بر جای می‌گذارد و به همین دلیل، هر دو کشور افغانستان و ایران سیاست کیفری نسبتاً سخت‌گیرانه‌ای را در قبال این جرم اتخاذ کرده‌اند. بررسی تطبیقی قوانین دو کشور نشان داد که هرچند هدف مشترک آن‌ها مقابله با قاچاق مواد مخدر و کاهش پیامدهای زیان‌بار آن است، اما در شیوه جرم‌انگاری، قلمرو رفتارهای مجرمانه، نوع و میزان مجازات‌ها و ساختار تقنینی تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای وجود دارد.

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش می‌توان گفت که قوانین افغانستان و ایران هر دو قاچاق مواد مخدر را جرم دانسته و برای مرتکبان آن ضمانت اجراهای کیفری پیش‌بینی کرده‌اند؛ با این حال، قانون افغانستان بیشتر بر ممنوعیت تولید، انتقال، واردات، صادرات، فروش و تجارت مواد مخدر و تعیین مجازات حبس و در موارد خاص مجازات اعدام تمرکز دارد. در مقابل، قانون مبارزه با مواد مخدر ایران دامنه گسترده‌تری از رفتارهای مرتبط با مواد مخدر را جرم‌انگاری نموده و علاوه بر واردات، صادرات، حمل، نگهداری، خرید، فروش و ترانزیت، برخی اقدامات مقدماتی، رفتارهای تسهیل‌کننده و حتی شروع به برخی جرایم را نیز تحت شمول مقررات کیفری قرار داده است. هم‌چنین، سیاست

کیفری ایران از حیث تنوع ضمانت اجراها، با پیش‌بینی حبس، جزای نقدی، شلاق، مصادره اموال و در موارد مقرر مجازات اعدام، نسبت به نظام حقوقی افغانستان گسترده‌تر و تفصیلی‌تر تنظیم شده است. در نتیجه، فرضیه پژوهش مبنی بر وجود شباهت در رویکرد سخت‌گیرانه دو کشور و در عین حال تفاوت در قلمرو جرم‌انگاری و نظام مجازات‌ها، مورد تأیید قرار می‌گیرد. این تفاوت‌ها بیان‌گر آن است که سیاست کیفری ایران بیشتر بر جرم‌انگاری جامع تمامی حلقه‌های زنجیره قاچاق مواد مخدر استوار است، در حالی که سیاست کیفری افغانستان بیشتر بر مقابله با رفتارهای اصلی مرتبط با قاچاق و اعمال ضمانت اجراهای مبتنی بر قوانین داخلی و احکام شرعی تمرکز دارد. به‌طور کلی، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مقابله مؤثر با قاچاق مواد مخدر صرفاً از طریق تشدید مجازات‌های کیفری امکان‌پذیر نیست، بلکه مستلزم اتخاذ سیاستی جامع است که علاوه بر تقویت چارچوب‌های تقنینی و قضایی، ابعاد امنیتی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و هم‌کاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی را نیز در بر گیرد. از این‌رو، بهره‌گیری از تجربیات تقنینی و اجرایی هر یک از دو کشور می‌تواند در اصلاح قوانین، ارتقای سیاست کیفری و افزایش کارآمدی نظام مبارزه با قاچاق مواد مخدر مؤثر واقع شود.

منابع

- ۱) دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). *لغت نامه دهخدا*. (چ ۲). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲) لازرژ، کریستین. (۱۳۹۳). *سیاست کیفری*. (ترجمه علی حسین نجفی). تهران: انتشارات مجد.
- ۳) معین، محمد. (۱۳۶۲). *فرهنگ فارسی*. (ج ۳). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ۴) مریدی، سیاوش، و نوروزی، علیرضا. (۱۳۷۳). *فرهنگ اقتصادی*. تهران: انتشارات پیشبرد و نگاه.
- ۵) هوفمان، یورگن. (۱۳۶۷). *نظریه ها و زندگی متفکرین بزرگ اقتصاد*. (ترجمه طهماسب محتشم دولتشاهی). تهران: انتشارات اردیبهشت.
- ۶) قربانی، محمد، اکبری، رضا، محمدی، مهران، و حسینی، سعید. (۱۳۹۵). *بررسی و مقایسه تطبیقی قانون مبارزه با مواد مخدر، پیش سازها و روان گردان ها در جمهوری اسلامی ایران با برخی کشورهای همسایه*. فصل نامه ترویج مطالعات بین المللی پلیس، ۶(۲۶)، ۱-۲۰.
- ۷) مهرا، نسرين، یکرنگی، محمد، و مؤذن، عباس. (۱۳۹۷). *سیاست کیفری ایران بعد از انقلاب در تعزیرات*. مجله حقوقی دادگستری، ۸۲(۱۰۳)، ۱۷۵-۲۰۰.
- ۸) *قانون انسداد قاچاق*، مصوب ۱۳۴۸ ه.ش.
- ۹) *قانون مبارزه علیه مواد مخدر*، مصوب ۱۳۶۹/۱۲/۳ ه.ش.
- ۱۰) *قانون مبارزه علیه مواد مخدر*، مصوب ۱۳۸۲/۸/۱۳ ه.ش.
- ۱۱) *قانون مبارزه علیه مواد مخدر و مسکرات*، مصوب ۱۳۸۴/۱۱/۱۵ ه.ش.
- ۱۲) *قانون مبارزه علیه مسکرات و مواد مخدر و کنترل آن*، مصوب ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۱۳) فرمان شماره ۳۱ مورخ ۱۴۴۳ ه.ق عالیقدر امیرالمؤمنین (حفظه الله) درباره "ممنوعیت کشت کوکنار و مبارزه با مواد مخدر".

- 14) United Nations. (1961). *Single Convention on Narcotic Drugs, 1961*. New York, NY: United Nations.
- 15) United Nations. (1971). *Convention on Psychotropic Substances, 1971*. Vienna, Austria: United Nations.
- 16) United Nations. (1988). *United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances*. Vienna, Austria: United Nations.
- 17) Webster, N. (1988). *Webster's New World Dictionary* (3rd College ed.). New York, NY: Simon & Schuster.
- 18) World Customs Organization. (n.d.). *Glossary of International Customs Terms*. Brussels, Belgium: World Customs Organization.